

Rapport:

Nasjonale minoriteter: Romanifolket/Taterne som tema i lærerutdanningene

Undervisningsprosjekt for barnehagelærer- og grunnskolelærerstudenter
- I et samarbeid mellom Taternes Landsforening, Nasjonalt Senter for
Flerkulturell Opplæring, Glomdalsmuseet, Østfoldmuseene Halden
Historiske Samlinger, Anne-Mari Larsen og Høgskolen i Østfold.

Prosjektet er finansiert av Utdanningsdirektoratet

13.12.2016

Førstelektor Odd Eriksen

Prosjektleder

Avdeling for lærerutdanning

Høgskolen i Østfold

Innhold

1. Bakgrunnen for prosjektet.....	2
1.1. Nasjonale minoriteter i planverket	4
1.2. Prosjektmål	7
2. Prosjektorganiseringen.....	7
3. Planlegging og gjennomføring av undervisningsopplegget	9
4. Beskrivelse av undervisningsaktivitetene.....	10
4.1. Temadagene for barnehage-og grunnskolelærerstudentene.....	10
4.2. Skisse til musikkwork-shop om musikktradisjonen for musikkstudentene.....	13
5. Evaluering	16
6. Oppsummering.....	21
7. Kilder og ressurser	23
8. Vedlegg.....	25
VEDLEGG 1: Forankring i planverket for barnehage, grunnskole og lærerutdanninger....	25

1. Bakgrunnen for prosjektet

Det har vært et økende fokus på situasjonen til de nasjonale minoritetene i Norge etter at det i 1998 ble avklart hvilke grupper som skulle omfattes av dette begrepet. Dette har blant annet omfattet informasjonsarbeid og nettbaserte opplegg om minoritetenes historie og situasjon i det norske samfunnet, rettet mot både lærere og elever

Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) har i de senere årene fått i oppdrag av Utdanningsdirektoratet å lede flere slike prosjekter knyttet til nasjonale minoriteter. Dette arbeidet omfatter nå også dette samarbeidet med lærerutdanningene ved Høgskolen i Østfold (HiØ) om utvikling av undervisningsopplegg for lærerstudenter. Prosjektet bygger også på erfaringer fra et tidligere, omfattende prosjektarbeid gjennomført av Taternes Landsforening (TL), Glomdalsmuseet, Dronning Mauds Minnes Høgskole (DMMH) og Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) i løpet av de siste årene, blant annet prosjektet *Taterkultur i barnehage og skole* (Larsen, 2015). Dette langvarige samarbeidet har omfattet både tiltak rettet mot barnehager, grunnskoler og lærerutdanninger. Erfaringen fra prosjektene er at det er lite kunnskap blant lærere og studenter om nasjonale minoriteter, både om historien som del av den norske historien, kulturelle uttrykk, språk og nåværende situasjon.

Hensikten med lærerutdanningsprosjektet har vært å videreføre dette arbeidet, som grunnlag for utvikling og utprøving av undervisningsopplegg for lærerstudenter knyttet til kunnskap om nasjonale minoriteter og om romanifolket/taterne som en av de nasjonale minoritetene. Utgangspunktet for temaet var at det foregående prosjektet viste til at det generelt er liten kunnskap om nasjonale minoriteter, og også om Romanifolket/Taterne. Vi ser det som sannsynlig at liten kjennskap til nasjonale minoriteter blant lærerstudenter og lærere generelt, kan føre til at lærere på ulike nivåer ikke i stor nok grad oppfatter at nasjonale minoriteter er en viktig del av mangfoldet vi møter i barnehage og skole. Kunnskap til lærerstudenter vil kunne gi et godt grunnlag for spredning av kompetanse i barnehager og skole.

Opplegget for studentene fokuserer ikke på forslag til didaktiske opplegg for gjennomføring i barnehage eller skole, men forsøker å gi studentene nødvendig bakgrunnskunnskap om en av de nasjonale minoritetene; Romanifolket/Taterne, i håp om at dette kan gjøre studentene mer trygge og konstruktive i møtet med minoritetsfamilier i læreryrket. Hensikten er å skape en mer åpen holdning til mangfoldet i barnehage og skole, og et bedre grunnlag for å vurdere hvordan undervisning om nasjonale minoriteter kan gjennomføres i tråd med minoritetenes interesser.

Ønsket læringsutbytte for de to undervisningsdagene kan beskrives slik:

- Studentene skal ha kunnskap om de nasjonale minoritetene og deres historie knyttet til den felles norske historien
- Studentene skal ha kjennskap til nasjonale minoriteters rettigheter
- Studentene skal kunne reflektere over utfordringer knyttet til inkludering i barnehage og skole
- Studentene skal kjenne til hovedtrekkene i Romanifolkets/Taternes kultur, historie og sosiale erfaringer
- Studentene skal utvikle forståelse for at mangfoldet vi møter i barnehage og skole krever at vi møter alle med innsiktsfull respekt, og at vi møter eventuelle utfordringer konstruktivt.

Undervisningen bygger på et studentaktivt og undersøkende læringsperspektiv; der følgende elementer kan være sentrale:

- Motivasjon for læring gjennom arbeid med caseoppgaver
- Opplevelser/episodiske erfaringer gjennom ekskursjon, kulturopplevelser som f.eks. fortellinger, musikk og/eller i deltaking i tradisjonelle håndarbeidsaktiviteter
- Skape positive holdninger som grunnlag for dialog og læring, ved å la studentene møte representanter for romanifolket/taterne
- Opplive forelesninger og dialog med fagfolk og representanter for de reisende som grunnlag for refleksjon og kunnskapsbygging

I prosjektet planla vi å prøve ut noen av disse elementene i en rekkefølge der caseoppgaver og de episodiske erfaringene skulle være utgangspunktet, mens forelesning og kunnskapsformidling var avslutningen. Dette kan beskrives som en problemorientert tilnærming til læring. Pettersen (1997) beskriver dette slik:

Kunnskapstilegnelse og kunnskapsutvikling skjer gjennom problemarbeid. Det bryter med en utbredt oppfatning av at studenten må ha tilegnet seg bestemte kunnskaper før de starter med problemarbeid og problemløsning innenfor et fag eller fagområde.
(s. 46)

Denne strategien for undervisning og læring bygger på at episodiske erfaringer (erfaringer knyttet til tid, sted og rom) som arena for arbeid med faginnhold og kunnskapstilegnelse kan være et godt utgangspunkt for økt utbytte av forelesninger i etterkant (Pettersen 1997, s. 51).

Det er likevel viktig å understreke at elementene også kan settes sammen på andre, mer tradisjonelle måter, der forelesningen er en introduksjon til mer praktisk arbeid.

1.1. Nasjonale minoriteter i planverket

(Mer informasjon om forankring i planverket finnes i Vedlegg 1.)

Det er flere grunner til at arbeid med nasjonale minoriteter bør ha en plass i lærerutdanningene. For det første har Norge internasjonale forpliktelser å ivareta. Norge har ratifisert [Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter](#) og [Minoritetsspråkpakten](#). I tillegg gjelder [FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter](#) fra 1966. Artikkel 27 handler om rettighetene til personer som tilhører minoriteter.

I Rammekonvensjonen sies det at *vern om minoriteter er en del av det internasjonale menneskerettsvernet og således ikke en rent indre sak for statene* (Artikkel 1).

Videre at

...personar som tilhører de nasjonale minoritetene, skal fritt kunne velge om de vil bli behandlet som nasjonal minoritet, og at de skal kunne utøve rettane i konvensjonen alene eller i fellesskap med andre. (Artikkel 3)

Artikkel 5 stadfester at *....partene forplikter seg til å fremme de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, kan bevare og utvikle sin kultur, samt bevare de grunnleggende bestanddelene av sin identitet, det vil si deres religion, språk, tradisjoner og kulturarv.*

Artikkel 6 sier at *....partene skal fremme en ånd av toleranse og tverr-kulturell dialog og treffe effektive tiltak for å fremme gjensidig respekt og forståelse og samarbeid mellom alle personer som bor på deres territorium, uansett disse personers etniske, kulturelle, språklige eller religiøse identitet, særlig på områdene utdanning, kultur og media.*

Vi mener at dette forplikter skolen til å formidle kunnskap om disse gruppene og sikre at lærere på alle nivå kan møte familier fra nasjonale minoriteter med innsikt og forståelse. Dette gir lærerutdanningene et ansvar for å sikre at nødvendig kompetanse er til stede hos kommende barnehage- og grunnskolelærere.

Men i tillegg er bevissthet om at de nasjonale minoritetene er del av mangfoldet i barnehage og skole viktig for å sikre at mangfoldsbegrepet forstås som et bilde av et fellesskap, mer enn bare et gruppedelt samfunn der vi skiller mellom «vi og de andre».

Det er også nødvendig å gi innhold til de generelle formuleringene om mangfold og inkludering i planverket for barnehage og skole, slik at dette ikke forblir «honnørord» til bruk ved store anledninger. Dette handler om hverdagen til barn, elever og foreldre, og derfor må lærere på alle nivå ha utviklet mangfoldskompetanse og innsikt i de livssituasjonene som berøres av aktiviteter og relasjoner i barnehage- og skolemiljøene.

Grunnskolelærerutdanningene

En slik forpliktelse om å ivareta de nasjonale minoritetenes interesser og behov for beskyttelse må følges opp i den nye femårig masterutdanningen for grunnskolelærere.

Prosjektet, med støtte fra flere (NAFO, Taternes Landsforening, Glomdalsmuseet, Østfoldmuseene Halden Historiske Samlinger, HiØ og Anne-Mari Larsen), foreslo at det i den nye rammeplan for grunnskolelærerutdanningene skulle innarbeides en formulering om at grunnskolelærerutdanningene skal utvikle studentenes kunnskap om nasjonale minoriteter, om læreres ansvar for å ivareta minoritetene i en inkluderende skole og vern av nasjonale minoriteters kulturarv og språk.

Vi foreslo følgende tillegg i teksten i høringsutkastet:

*«Grunnskolelærerutdanning for 1.–7. trinn (og 5.-10. trinn) skal kvalifisere kandidatene til å ivareta opplæring om samiske forhold, herunder kjennskap til den statusen urfolk har internasjonalt, og samiske elevers rett til opplæring i tråd med opplæringsloven og gjeldende læreplanverk. [Tilleggsforslag: **Det skal også legges vekt på å utvikle studentenes kunnskap om nasjonale minoriteter, om vern av nasjonale minoriteters kulturarv og språk, og læreres ansvar for å ivareta minoritetene i en inkluderende skole.]»***

Dette ble ikke tatt inn i planverket, men det framgår av teksten i forskriftene at «Utdanningen skal gi et profesjonsetisk grunnlag, ruste for kontinuerlig profesjonellutvikling og kvalifisere studentene til å videreutvikle skolen som en institusjon for danning og læring i et demokratisk og mangfoldig samfunn.»

Her ligger det en forpliktelse til å ivareta mangfoldet i skolen, og dette kommer igjen i læringutbyttebeskrivelsene.

Det er viktig å peke på at det flerkulturelle ikke handler om at «det norske» har fått følge av «kulturer fra andre land», men at dette handler om at vi må forstå samfunnet som et mangfoldig felleskap, der alle har en likeverdig plass og en rett til respekt for sin personlige historie, sine kulturelle og sosiale ressurser. Disse læringsutbyttebeskrivelsene gir lærerutdanningene et stort ansvar også for utvikling av studentenes innsikt i og forståelse for de nasjonale minoritetenes historie som del av den norske historien, sosiale erfaringer og situasjon i dagens samfunn.

Likevel er det slik at når nasjonale minoriteter ikke nevnes eksplisitt, så ligger det et stort ansvar hos de enkelte lærerutdanningene når det gjelder integrering av arbeid med de nasjonale minoritetene i de lokale Programplanene/studieplanene og emnebeskrivelsene.

Barnehagelærerutdanningen

I de nasjonale retningslinjene for Barnehagelærerutdanningen av 2013, særlig i beskrivelsene av enkelte kunnskapsområder, inngår det også en rekke generelle formuleringer om ivaretagelse av mangfold, samt kompetansekrav knyttet til kunnskap om internasjonale konvensjoner om barns rettigheter og respekt for kulturell bakgrunn.

Det blir også i barnehagelærerutdanningen de lokale programplanene som må gi innhold til de generelle målsettingene i retningslinjene. Nasjonale minoriteter nevnes ikke spesielt, og retningslinjene gir dermed ikke noen garanti for at slike tema får innpass i undervisningsaktivitetene som gjennomføres.

Vi må derfor også se på hvilke forpliktelser for lærerutdanningene vi kan lese ut av gjeldende Rammeplan for barnehagen og skolens læreplan, Kunnskapsløftet.

Barnehage og skole

Rammeplanen for barnehagen

Nasjonale minoriteter er nevnt i nåværende Rammeplan for barnehagen.

På side 8 sies det at «*Det norske samfunnet består i tillegg til majoritetsbefolkningen av det samiske urfolket, de nasjonale minoritetene og minoritetene med innvandrerbakgrunn.*» Videre på side 36 slås det fast at «*Barn som tilhører den samiske urbefolkningen, de nasjonale minoritetene og barn fra etniske minoritetskulturer må få støtte i å utvikle sin doble kulturtilhørighet.*»

Planen har også som utgangspunkt for arbeidet i barnehagen at

Personalet har ansvar for at alle barn, uansett funksjonsnivå, alder, kjønn og familiebakgrunn får oppleve at de selv og alle i gruppen er betydningsfulle personer for fellesskapet. Barnehagen skal være et miljø hvor ulike individer og ulike kulturelle ytringer møtes i respekt for det som er forskjellig. Å belyse ulikhetene og det som er felles kan gi grunnlag for forståelse og innsikt. Et møte med noe som er forskjellig fra ens eget, gir muligheter for å utvikle en positiv nysgjerrighet overfor menneskers og kulturers likheter og ulikheter (s. 23).

Dette betyr at fellesskapet og en ansvarlig profesjonsutøvelse i barnehagen skal omfatte alle barna og familiene. Det skal altså ikke etableres en utstøtende norm for språk og kultur, men personalet skal mobilisere alle barns ressurser og også bruke forskjellighet som grunnlag for et mangfoldig fellesskap. Personalet må dermed ha kompetanse til å forstå mangfoldet og bruke det aktivt i barnehagehverdagen. Nasjonale minoriteter er også en del av dette mangfoldige fellesskapet, og derfor bør kunnskap om minoritetenes historie, kultur, språk og sosiale erfaringer være et viktig område i utdanningen av barnehagelærere.

Barnehagen pålegges også et ansvar for å ivareta alle foreldres behov for medvirkning og tilhørighet i et felles arbeid til barnas beste.

Det heter videre at

Det kulturelle mangfoldet skal gjenspeiles i barnehagen. Sosiale, etniske, kulturelle, religiøse, språklige og økonomiske forskjeller i befolkningen medfører at barn kommer til barnehagen med ulike erfaringer. Barnehagen skal støtte barn ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger. (Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, side 7)

I dette ligger et sterkt signal om at barnehagelærerne og den andre ansatte må vise interesse for det enkelt barns historie, sosiale erfaringer og kulturbakgrunn. Samtidig må de ansatte ha kompetanse og holdninger som gjør at de makter å møte mangfoldet med respekt og en inkluderende holdning. De må også vite noe om når og hvordan det er riktig å engasjere barna i samtale eller andre opplegg knyttet til de ulike gruppene som inngår i fellesskapet. Det er kanskje særlig viktig for barn fra minoritetsfamilier at foreldrene tas med på råd når barnehagen skal arbeide med slike tema.

Dette kommer tydelig fram i Rammeplan for barnehagen at de ansatte skal ha kompetanse om nasjonale minoriteter og kunne bidra til at alle barn støttes i sin identitetsutvikling.

Samlet sett gir rammeplanen et oppdrag til både barnehagemyndighet, ledere om å inkludere arbeid med nasjonale minoriteter i virksomhetenes kompetanseutviklingsarbeid og om at lærerutdanningene må sikre at studentene er forberedt på å møte mangfoldet i barngruppen profesjonelt, kunnskapsbasert og med en inkluderende holdning.

Kunnskapsløftet

I *Prinsipper for opplæringen* heter det bl. a. at

Samarbeid mellom skolen og hjemmet er et gjensidig ansvar, men skolen skal ta initiativ og legge til rette for samarbeidet (...) og foreldrene/de foresatte skal ha reell mulighet for innflytelse på egne barns læringsarbeid faglig og sosialt.

Her ligger et ansvar for skolen å sørge for at også foreldre tilhørende nasjonale minoriteter får en anledning til å påvirke hvordan egne barn møtes og får utvikle seg i læringsmiljøet.

Vi ser av den generelle delen at lærere trenger kompetanse om minoriteters historie, sosiale erfaringer og kultur, slik at de både kan vurdere hensikt og innhold i formidling av kunnskap om minoriteter. De må i tillegg ha holdninger som bidrar til å bygge gjensidig respekt mellom minoritetsfamilien og skolen. Her ligger det en utfordring for både skoleledelsen ved den enkelte skole og når det gjelder lærerutdanningenes arbeid for å forberede studentene på utfordringer i framtidig yrkessituasjon.

I læreplanen i samfunnsfag (kompetansemål etter 7. årstrinn) konkretiseres dette slik:

Eleven skal kunne gjere greie for nasjonale minoritetar som finst i Noreg, og beskrive hovudtrekk ved rettane, historia og levkåra til dei nasjonale minoritetane

Dette betyr at samfunnsfagundervisningen i lærerutdanningen har et spesielt ansvar for å sikre studentenes kompetanse på dette feltet, men med bakgrunn i de mer generelle formuleringene i læreplanen, så framstår arbeid med nasjonale minoriteter også som et viktig tema i pedagogikk, KRLE og kanskje også de estetiske fagene. Det beste ville trolig være å arbeide med dette som et tverrfaglig tema, der flere lærerutdanningsfag trekkes inn.

1.2. Prosjektmål

- Bidra til at romanifolket/taternes situasjon i Norge og barnehagens/skolens ansvar for å ivareta barna/elevne og samarbeide med familiene, blir et tema i lærerutdanningsprogrammenes arbeid med nasjonale minoriteter.
- Komme med innspill til høringen på nye retningslinjer for grunnskolelærerutdanningene
- Bruke erfaringene fra prosjektet *Taterkultur i barnehage og skole (Larsen, 2015)* til å lage elementer til et tverrfaglig undervisningsopplegg for grunnskole- og barnehagelærerstudenter.
- Prøve ut og evaluere et pilotprosjekt (undervisningsopplegg) ved HiØ for GLU- og BLU-studenter
- Undersøke hvordan undervisningsopplegget kan gjøres tilgjengelig for andre lærerutdanninger

2. Prosjektorganiseringen

Prosjektet startet i august 2015 og avsluttes i desember 2016, med en sluttrapport fra Avdeling for lærerutdanning ved Høgskolen i Østfold. Bakgrunnen for prosjektet er et oppdragsbrev til Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) fra Utdanningsdirektoratet, og en søknad om tildeling av prosjektlederansvar fra Avdeling for lærerutdanning ved Høgskolen i Østfold.

Førstelektor Odd Eriksen har vært prosjektleder. Prosjektet ble ledet i samarbeid med NAFO, ved Gro Svolsbru. Arbeidet har vært gjennomført i tråd med avtalen som er inngått med Taternes Landsforening (TL)

Koordineringsgruppe: Det ble etablert en koordineringsgruppe som ivaretok framdrift og utvikling i prosjektet.

Koordineringsgruppa har bestått av

- To representanter fra Taternes landsforening: Anna Gustavsen og Holger Gustavsen
- En representant fra Høgskolen i Østfold: Marianne Hatlem (vara: Marianne Østli)
- En representant fra NAFO: Gro Svolsbru
- Prosjektleder fra Høgskolen i Østfold: Odd Eriksen

Prosjektgruppe:

Det ble etablert en prosjektgruppe som har hatt til oppgave å bidra med kompetanse og delta i utviklingsaktivitetene etter avtale. Gruppa har kommet med råd og innspill til innholdet i prosjektarbeidet og medlemmene har deltatt aktivt i utviklingen og gjennomføringen av undervisningstiltakene.

Prosjektgruppa har bestått av:

- Taternes landsforening: Lillian Støen og Holger Gustavsen
- Høgskolen i Østfold: Odd Eriksen
- Glomdalsmuseet: Mari Møystad og Mariann Grønnerud
- Østfoldmuseene Halden historiske Samlinger: Bodil Andersson
- NAFO: Gro Svolsbru
- Anne-Mari Larsen, tidligere DMMH

I prosjektperioden har vi gjennomført følgende møter:

Møte om videreføring 24.juni 2015

Referansegruppemøte 26.8. 2015

Koordineringsgruppa: 30.9.15

Prosjektgruppa: 26.10.15

Koordineringsgruppa: 12.11.15

Prosjektgruppa 18.1.16

Prosjektgruppa 3.5.16

Koordineringsgruppa 13.6.16

Prosjektgruppa 18.8.16

Den første samlingen var på Glomdalsmuseet. Møtene har ellers enten vært i NAFOs lokaler i Oslo eller på Høgskolen i Østfold i Halden.

I tillegg har prosjektleder hatt egne møter med Taternes Landsforening på Magnor, et par møter med Østfoldmuseene Halden Historiske Samlinger, møte med Anne-Mari Larsen, møte med musikkarkeolog Gjermund Kolltveit og musikk lærer ved HiØ, og vi har hatt en felles planleggingstur for prosjektgruppa til Snarsmon (en tidligere boplass for de reisende i grenseområdet mellom Norge og Sverige) som forberedelse til studentenes ekskursjon.

Studentgruppen som deltok

Dette var et pilotprosjekt og det var viktig å prøve ut undervisningsopplegget på en håndterbar gruppe mht størrelse og fordeling på utdanningsprogram. Dette var ikke først og fremst et didaktisk opplegg, og derfor var det naturlig å sette sammen en tverrfaglig gruppe studenter. Studentene ble rekruttert etter en kort informasjon i klassene før sommeren 2016. Studentene fikk delta i opplegget de to dagene som en alternativ aktivitet til annen

undervisning. Dette førte til at vi fikk med oss en gruppe motiverte studenter, og de var også innstilt på å gi tilbakemelding i evalueringsarbeidet. Det deltok

7 studenter fra Barnehagelærerutdanningens 3. år

8 studenter fra Grunnskolelærerutdanningen for 1-7 (3. årsstudenter)

4 studenter fra Grunnskolelærerutdanningen for 5-10 (3. årsstudenter)

Altså til sammen **19 studenter**. De fikk en kort informasjonsøkt også i august 2016, før de deltok i undervisningsopplegget 14. og 15. september. Etter planen skulle de også ha jobbet med caseoppgaver i forkant av de to undervisningsdagene, men dette ble det ikke tid til. Caseoppgavene ble likevel sendt til dem på epost, som en mulig motivasjonskilde til å søke kunnskap.

3. Planlegging og gjennomføring av undervisningsopplegget

Dette prosjektet tok utgangspunkt i fagkunnskap og erfaring med undervisning om Romanifolket/Taterne i det tidligere prosjektet som var rettet mot barnehager og skoler. I tillegg var den kompetansen og erfaringen som Glomdalsmuseet og Østfoldmuseene Halden Historiske Samlinger og Anne-Mari Larsen (Tidligere DMMH) kunne bidra med svært viktig. NAFOs rolle har vært å være aktiv i styringen av prosjektet og bidra med kunnskap og kompetanse knyttet til nasjonale minoriteter og inkluderingsutfordringer i barnehage og skole. Fundamentet var likevel den personlige erfaringen og engasjementet fra representanter for Taternes Landsforening. I planleggingen av undervisningsopplegget for lærerstudenter var det viktig å se denne kompetansen og disse erfaringene i sammenheng med didaktiske utfordringer i høgskoleundervisning.

Vi hadde mange diskusjoner i prosjektgruppen knyttet til både innhold og organisering av den undervisningen vi skulle gjennomføre. Vi snakket mye om hvordan vi best kunne gi studentene forståelse for det utenforståendeskapet som mange fra Romanifolket/Taterne har opplevd. Blant annet kunne man ha benyttet rollespill i forbindelse med en «historisk reise». Dette har vært en viktig og vellykket del av formidlingen av historien knyttet til opplegg ved Glomdalsmuseet, i samarbeid med TL og DMMH. Vi valgte likevel ikke å prioritere dette i opplegget for lærerstudentene denne gangen. Fokus var på kunnskapsformidling og det å skape et grunnlag for forståelse gjennom møtet med de reisende og fagkompetansen fra museene og NAFO.

Vi planla også å gjøre et forsøk med en musikkworkshop om de reisendes musikk med våre musikk lærerstudenter. Vi kontaktet musikkarkeolog Gjermund Kolltveit og planla et samarbeid mellom han, våre musikk lærere og utøver fra de reisende. Vi fikk ikke gjennomført dette, fordi vi manglet en utøver fra de reisende på det aktuelle tidspunktet. Vi har derfor bare med en ideskisse til denne delen av opplegget.

Undervisningsopplegget ble planlagt som et felles samarbeidsprosjekt der de reisende, museene, NAFO og høgskolen hadde ulike roller og bidrog med sine erfaringer og kompetanse.

4. Beskrivelse av undervisningsaktivitetene

4.1. Temadagene for barnehage-og grunnskolelærerstudentene

Caseoppgaver

Det ble utviklet to caseoppgaver som var tilpasset vårt undervisningsopplegg, i samarbeid med TL. Oppgavenes funksjon skulle være å skape motivasjon for læring hos studentene, som introduksjon i et problembasert undervisningsopplegg. De spørsmålene caseoppgavene reiser for studentene skulle være en drivkraft i søken etter mer kunnskap.

Vi fikk dessverre ikke tid til å samle studentene til en slik økt, der også oppgavene kunne blitt bearbejdet i tverrfaglige grupper, men sendte likevel ut oppgavene i forkant av undervisningsdagene til de enkelte studentene. Dermed manglet en viktig del av forarbeidet til de to undervisningsdagene.

Vandreutstilling og bokutstilling

Biblioteket på HiØ var positive til både å vise fram Glomdalsmuseets vandreutstilling og lage en egen bokutstilling med litteratur om nasjonale minoriteter og de reisende. Dette tiltaket var ment å fungere som en mulighet for etterarbeid for studentene fra prosjektet, men også gi informasjon til andre studenter og lærere om temaet.

Vandreutstillingen Latjo Drom i HiØs bibliotek

Snarsmoen 14. september 2016

Bodil Andersson fra Østfoldmuseene Halden historiske Samlinger tok hovedansvar for organisering av studentekskursjonen til Snarsmon. Snarsmon er en historisk boplass for de reisende i grenseområdet mellom Norge og Sverige, ca. 4 mil fra HiØ. Her har Halden Historiske Samlinger i samarbeid med de reisende og svenske kollegaer gjennomført utgravninger og kartlagt historisk informasjon om de reisendes liv og situasjon i tidligere tider. Vi ser på dette som en fin læringsarena for vårt tema, både fordi det skaper en naturlig ramme rundt samtalen om de reisendes liv og erfaringer i fra forrige generasjon, men også fordi en slik tur skaper relasjoner mellom de reisende og studentene, slik at teoridelen av undervisningen dagen etter kan foregå i en tillitsfull atmosfære. Samtidig skaper også turen

et ønske om å få vite mer, og dermed en motivasjon for læring i teoridelen av undervisningen.

Det vil være viktig for alle lærerutdanninger som skal ta opp temaet nasjonale minoriteter å kartlegge sitt nærområde med tanke på kulturinstitusjoner eller andre arenaer som kan egne seg for en ekskursjon og aktiviteter. Et besøk på Glomdalsmuseet eller et annet relevant museum kan fylle dette behovet på en utmerket måte. Hvis det ikke er mulig, bør man invitere museumsansatte eller representanter for minoritetsgruppen til å møte studentene på høgskolen eller en lokal arena som har betydning for den aktuelle nasjonale minoriteten. Vår tur til Snarsmoen er et eksempel på det siste. Derfor tar jeg med en kort gjennomgang av hvordan denne turen ble gjennomført:

Tur til Snarsmoen 14. september 2016

Hele prosjektgruppa og en representant for en lokal, svensk kulturminneforening møtte studentene på parkeringsplassen ved hovedveien, like etter grenseovergangen ved Holtet. Der hadde Bodil Andersson fra Østfoldmuseene Halden historiske Samlinger en introduksjon til dagen og gav litt informasjon om stedet vi skulle til og om utgravningene museene hadde gjort tidligere i samarbeid med de reisende. Boplassen på Snarsmon var et sentralt sted for de reisende på 1800-tallet og utgravningene forteller om hva slags hus de bodde i og hvordan de levde. I forbindelse med dette arbeidet ble det også samlet inn mye materiale om de reisendes liv i distriktet fra andre kilder.

Etter introduksjonen vandret vi sammen innover i landskapet langs veier og stier i ca. 40 minutter. Men underveis stoppet vi opp og Anna Gustavsen fra TL fortalte om ulike sider ved livet som reisende fra hennes oppvekst og voksenliv, og Bodil Andersson knyttet forbindelsen til livet på Snarsmon. Blant annet så vi på tegn i berget der vi tok av fra veien og inn på en sti. Dette var utgangspunkt for en samtale med Anna om hvordan de reisende hadde kommunisert med ulike sportegn på ferden langs veier og stier.

Anna Gustavsen og Bodil Andersson forteller

Inne ved Snarsmon fikk studentene se restene etter hus og kulturlandskap, og vi kunne sitte sammen og snakke om ulike sider ved de reisendes historie og kultur. Det ble blant annet fortalt litt om noen av historiene fra området, knyttet til skolegang og handelsvirksomhet. Bodil Andersson fortalte mer om utgravningene og betydningen av samarbeidet mellom museene og de reisende.

På veien tilbake rastet vi og diskusjonene om ulike sider ved de reisendes historie og nåtidsliv ble samtaletema. Vi merket oss at studentene nå hadde mange spørsmål som de gjerne ville ha svar på. Dette så vi som et godt utgangspunkt for samlingen på høgskolen dagen etter.

Studentene ved minnesmerket på Snarsmoen og ved rasteplassen på tilbakeveien

Denne turen var et eksempel på hvordan lokalområdets kulturminner kan brukes som en konkretisering av mer teoretiske tilnærminger til et tema, og samtidig bidra til å motivere studenter for å tilegne seg mer kunnskap. Som tidligere nevnt kan dette også løses på flere måter, for eksempel ved å samle studenter og representanter fra en nasjonal minoritet om ulike kulturaktiviteter knyttet til dramatisering, fortellinger, musikk eller håndverkstradisjoner.

Samling på Høgskolen i Østfold 15. september 2016

Den andre undervisningsdagen var lagt opp som en blanding av formidlingspreget undervisning, praktisk arbeid med et eksempel fra de reisendes håndarbeidstradisjon og diskusjon. Dagen ble organisert slik:

09.15 – 09.30: Åpning og informasjon om dagen /Odd Eriksen (HiØ)

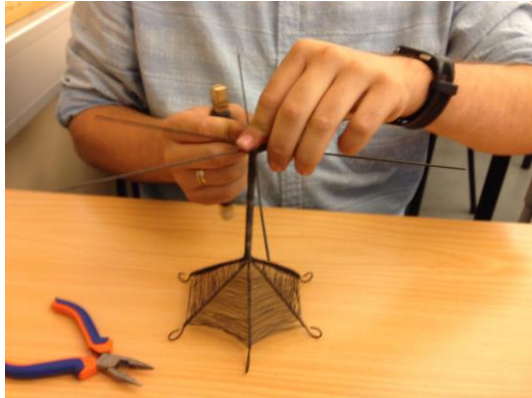
09.30 – 11.00: Nasjonale minoriteter og inkludering i skole og barnehage v/Gro Svolsbru (NAFO)

11.00 – 12.30: Håndarbeidsaktiviteter, inkludert spisepause, ledet av Lillian Støen og Mariann Grønnerud fra TL

12.30 – 14.00: De reisendes historie, kultur og utfordringer i storsamfunnet v/Mariann Grønnerud og Mari Møystad (Glomdalsmuseet)

14.00 – 15.00: Avsluttende samtale: Diskusjon, spørsmål og evaluering

Hovedtemaer denne dagen var nasjonale minoriteter, historiske bakgrunner, deres rettigheter og hvordan barnehage og skole bør møte familier og barn med annen bakgrunn. Forelesningen om nasjonale minoriteter tok utgangspunkt i det generelle, og forelesningen om Romanifolket/Taternes gikk mer i dybden om denne minoritetens historie, sosiale erfaringer og utfordringer i dagens situasjon. I tillegg fikk studentene anledning til å lære en håndverkstradisjon, nemlig **trådarbeid**, i form av en såkalt «stumplysestake».

Konsentrasjon, nøyaktig arbeid og god instruksjon førte til et godt resultat!

Erfaringen fra denne dagen var at studentene fikk en grundig gjennomgang av de viktigste siden ved de reisendes historie, overgrepene fra storsamfunnet i tidligere tider, men også positive sider ved livet og kulturen, blant annet samholdet i familiene, yrkesutøvelsen i håndverks- og handelstradisjoner og om de reisendes historie som en del av Norges historie og et uttrykk for mangfoldet i det norske samfunnet i dag.

I diskusjonen til slutt stilte studentene mange spørsmål, til dels kritiske, om reising og konsekvenser for barnas skolegang og kvinnesynet knyttet til kvinnenens posisjon i familienes liv. Diskusjonen gikk livlig og studentene gav etterpå uttrykk for at de satte opplevde å bli møtt med åpenhet og tillit fra de reisende.

4.2. Skisse til musikkwork-shop om musikktradisjonen for musikkstudentene

Det forutsettes i planene at våre musikkstudenter skal ha kjennskap til og praktisk erfaring med både nasjonale og internasjonale musikkformer. Hensikten med dette tiltaket vil være å bidra til at musikkstudentene utvider sin kompetanse på en av våre nasjonale musikkformer og lærer noe om hvordan musikk kan ha betydning for en folkegruppes kulturutøvelse og sosiale fellesskap. Dette er dermed heller ikke et didaktisk opplegg rettet mot gjennomføring i barnehage eller skole, men et tiltak for å øke studentenes kulturkompetanse.

Skissen er utarbeidet av Gjermund Kolltveit høsten 2016

Kontaktinformasjon:

Gjermund Kolltveit
Musikkforsker og musiker
957 96 259
gjermund.kolltveit@musark.no
www.musark.no

Målgruppe

Lærerstudenter, både med og uten musikk i fagkretsen. Opplegget må tilpasses om det er musikkstudenter eller ikke.

Deltakere

En sanger fra de reisende og en leder/intervjuer. Det er en fordel om lederen har musikalsk bakgrunn.

Innhold og målsetning

Workshopen presenterer de reisendes musikk, med vekt på sang-/visetradisjonen. Hva kjennetegner de reisendes viser og sangkultur? Målet er at deltakerne skal lære om denne musikkulturen, og om hva sangen har betydd og fortsatt betyr for de reisende. Workshopen har to deler, en samtale/forelesningsdel og en praktisk del.

Den første delen kan ha en forelesnings- eller intervjuform. Dette kommer an på ønsker fra deltakeren som representerer de reisende – om vedkommende foretrekker å prate på egenhånd eller ikke. Nedenfor skisserer jeg innholdet i et intervju. En intervjuform vil skape en godstemning, og bidra til dialog på en annen måte enn en ren forelesningsform. Det forutsetter at intervjueren setter seg godt inn i materialet, og planlegger det hele i samarbeid med musikeren fra de reisende.

Den andre, praktiske delen må avpasses tilhørerne. Hvis det er lærerstudenter uten musikkompetanse vil det fungere at den reisende lærer bort ei enkel vise eller to – samlet til alle sammen. De kan eventuelt få med seg en tekst som huskelapp, eller gjøre lydopptak for å huske visa.

Hvis det er musikkstudenter, er det i tillegg mulig å ta for seg en sang/vise som de lærer seg for å jobbe videre med. Den kan da arrangeres med ulike instrumenter og stemmer, uten at den blir tatt for langt over i andre sjangere. Litt av oppgaven må være å forsøke å ta vare på sangens musikalske trekk og identitet. Omfanget og detaljene rundt et slik opplegg må tilpasses både den reisende (som kanskje ikke alltid vil være like interessert i at sangen arrangeres og eventuelt brukes videre i andre sammenhenger) og de enkelte studentene/institusjonen der det foregår.

Skisse til samtale/forelesningsdel med intervjuform

Introduksjon

Slå an tonen med en vise (?)

- Hvor har du denne visa fra? Hvem har du lært de andre visene dine av?
- Hvor lenge har du sunget?

Evt. flere spørsmål om bakgrunn og oppvekst, avtalt på forhånd.

Repertoar

- Hva er egentlig ei «tatervise»? Er det et begrep fra ikke-reisende («buroer»)?
- Synges de tradisjonelle visene også i dag? Ev. i hvilke sammenhenger?

- Hva betyr de religiøse sangene for deg og for andre reisende?
- Er det forskjell på repertoaret innad og utad?

Forventninger, eksotifisering

Historisk: Mange filmer og grammofonplater romantiserte reisende som et eksotisk folkeslag (Taterblod, Bokken Lasson, Fant m fl.)

- Betyr andres/storsamfunnets forventninger mye i dag?
- Er det slik at sangen rundt leirbålet og sangen på scenen (og evt. på CD) framstår forskjellig? I så fall, kan du si noe om hvordan du opplever det?

Innpakning og arrangering

- Hvordan foretrekker du arrangementer og lydbilde? Helt solo, med gitar, trekkspill, band? Med mikrofon etc.
 - Kan du si noe om stilen til andre reisende? (Stilmangfold, evt. retninger)
- Kom gjerne inn på noen reisende musikere, som for eksempel Elias Akselsen, Laila Yrvum, Lasse Johansen, Fam. Klemetsen, Åge Aleksandersen. (Finnes det mange ukjente artister fra de reisende?)

Sangstil

- Det som har blitt omtalt som «taterslengen», altså et særtrekk i de reisendes musikalske stil, finnes den?
- Kan det settes ord på hva stilen består i?
- Hvis vi skal snakke om stiltrekk, hva med: Ornamentikk, frasering (forming av toner og setninger), glidetoner, vibrato, moll vs. dur.

Språket

De reisendes viser kan gå på mange språk: Norsk, svensk, romani.

- Hvorfor har svensk vært så viktig?
- Synger du noen låter på romani?

Tekstene/innholdet

- Er det vanlig at de fleste reisende kan tekstene, er musikken noe som er felles? Det å «mene» tekstene. Det virker som om tekstene betyr mye for de reisende. En sang handler ikke bare om å lire av seg en tekst, men å fortelle ei historie.
- Kan dette være en viktig forskjell fra andre/ikke-reisende?

Sangens betydning (og funksjon)

- Hva uttrykker sang for deg? (glede/sorg, religion. Mer?)
- Hvorfor er sang viktig? Kan det omtales om en samværsform?
- Kan sangen være et eget språk/en egen kanal?
- Sangens betydning for de reisende i dag. *Revival*, oppreisning. Visene og sangkulturen bidrar til et positivt bilde av folket. Enig?

- Hvilken betydning har de reisendes musikktradisjoner hatt for fastboende som ikke er av reisende slekt?

Framtida til sangen og de tradisjonelle visene

- Hvorfor er det viktig å ta vare på visene og sangkulturen?
- Hva med barna, får de sangen inn med morsmelka, som tidligere generasjoner?
- Hva tror du skjer om 10 år, og 50 år?

Spørsmål fra studentene?

Introduksjon til vise

- Hva slags vise er dette?
- Hvor/av hvem lærte du den?
- Betyr den noe spesielt for deg?

Visebok med mye bra materiale:

Laila Yrvum og Lasse Johansen:
Viser fra et folk på vandring – slik vi lærte dem.
Musikk-Husets Forlag A/S, Oslo, 2003

5. Evaluering

Jeg vurderer samarbeidet med de reisende og museene som ble etablert i det tidligere prosjektet og som kunne videreføres i utviklingen av dette undervisningsopplegget, som gode eksempel på hvordan lærerutdanninger kan og bør involvere ressurspersoner i arbeidet med å belyse viktige temaområder for studentene. Slikt samarbeid gir muligheter for et møte mellom høgskolenes kompetanse på høgskoledidaktikk og eksterne undervisningsressurser med nærhet til stoffet og ekspertkompetanse. Dette er særlig viktig på områder som omhandler erfaringer og kunnskap om minoriteters situasjon, rettigheter og historie. Særlig er møtet med representanter for minoritetene viktig for å gi studentene et virkelighetsnært forhold til temaet, men dette møtet gir også kompetanseutviklingsmuligheter for de høgskoleansatte. Mine observasjoner underveis i undervisningen de to dagene gav meg da også et inntrykk av at denne måten å legge opp undervisning på ble godt mottatt av studentene. Men for å få mer systematisk innsikt i studentenes refleksjoner og synspunkter på opplegget, gjennomførte vi en nettbasert undersøkelse (se vedlegg), med både mulighet for lukkede og åpne svar. Evalueringen ble gjennomført kort tid etter undervisningen, og alle 19 studentene som deltok i undervisningsopplegget besvarte undersøkelsen.

Resultatene:

De aller fleste studentene (15 studenter) oppgave at **helhetsvurderingen** av de to dagene var 4 eller 5 på en skala fra 1- 5, der 1 var *Lite interessant*, mens 5 var *Svært interessant*. 4 studenter valgte 3 denne skalaen. Dette betyr at opplegget i hovedsak var svært vellykket, sett fra studentenes perspektiv. Noen av dem hadde ønsket litt mer informasjon før de to undervisningsdagene, men langt de fleste var fornøyde med forberedelsene (To korte besøk

i klassen i forkant, med informasjon om hensikten med opplegget, litt om nasjonale minoriteter og programmet). Her er *kommentarer om forhåndsinformasjonen*:

GLLU-studenter om forhåndsinformasjonen:

Jeg synes vi fikk mye god informasjon spredd over de to dagene prosjektet foregikk, så for min del var det ikke behov for å få noe særlig informasjon på forhånd. Jeg følte ikke at romanifolket/taterne, eller noen av de andre som ledet prosjektet, hadde forventninger om at vi skulle sitte på bakgrunnskunnskap, og derfor synes jeg det var helt ålreit at vi ikke hadde fått noe mer informasjon på forhånd. Det var hele tiden lov til å komme med spørsmål, i tillegg til at den aller siste timen var satt av til spørsmål og diskusjon, og på bakgrunn av dette føler jeg at jeg fikk dekket de behovene jeg hadde for informasjon.

Mer om hva Romanifolket/Taterne er og mer grunnleggende informasjon om disse. Følte det fortsatt "svevde" litt når vi var ferdige fordi vi på en måte bare hoppa midt inn i hvordan de levde uten å vite noe grunnleggende og generelt om Romanifolket/Taterne.

BLU-studenter om det samme:

Det hadde vært fint å få tilfelle å diskutere de casene vi fikk i første mailen.

Studentene oppgav ellers at de i utgangspunktet bare hadde hatt helt overflatisk kunnskap om nasjonale minoriteter og Romanifolket/Taterne. Noen gav uttrykk for at fordommer og myter kanskje var det de hadde med seg inn i opplegget, og at de visste lite om rettigheter og utfordringer for eksempel for de reisende.

:

Jeg visste lite om deres historie, om hvordan de systematisk har blitt forfulgt diskriminert i årtier. Lite visste jeg også om deres håndverkskultur. (BLU-student)

(Visste) Ikke så veldig mye, men når jeg har hørt andre snakke om det har det gjerne vært negativt ladet

GLU-studenter:

All min kunnskap om Romanifolket/Taterne kom fra bisetninger hørt av andre. Jeg var ikke sikker på om de var en nasjonal minoritet. De har vært synonymt med sigøynere.

Jeg hadde ingen formening om romanifolket/taterne før dette prosjektet, nettopp på grunn av manglende kunnskaper om disse menneskene.

Jeg visste ikke noe om det så hadde ingen spesielle tanker annet enn at jeg ville vite mer om hva det er for noe og hva de "står for".

Jeg forbandt ordet tater som noe negativt, uten at jeg visste noe om de utenom det.

Hadde ganske mange tanker, for det meste var jeg nysgjerrig på deres måte å leve på. Er relativt fri for fordommer, og hadde ingen negative tanker.

Utgangspunktet for å lære mer om nasjonale minoriteter og kanskje særlig de reisende var dermed godt, med tanke på motivasjon og behovet for kunnskap. Studentene ble også bedt om å kommentere og gi råd om de enkelte delene av undervisningsopplegget. De hadde mange konstruktive tilbakemeldinger og hadde litt ulike syn på det didaktiske opplegget som helhet. Studentene var delte i synet på om en slik delvis problemorientert tilnærming med lite forhåndskunnskap før Snarsmoenturen var å foretrekke, framfor en mer tradisjonell og formidlingspreget didaktikk der svarene (forelesningene) kommer før opplevelsene. Dette vil det naturlig nok ofte være ulike syn på, og som jeg skrev innledningsvis, så er det opp til den som planlegger slike tiltak å vurdere hvilken rekkefølge av elementer som passer best i en gitt situasjon. Her er *kommentarer om Snarsmon-turen*:

Jeg har lært utrolig mye. Det gjorde inntrykk å lære om den forferdelige historien, om hvordan Norge har behandlet de. Det skaper en forståelse av at noen kan ha en skepsis og liten tiltro til systemet. Videre var det fantastisk å lære om deres håndverkkultur. Jeg tenker det er nyttig om man vill høye deres status som folkeslag! Om man har et barn for eksempel som skammer seg over å være tater, slik som mine venner gjorde/gjør, så kan det å løfte fram de positive sidene ved deres kultur være med på å kanskje gjøre de mer stolte. Jeg har større forståelse av måten de ønsker å leve på, og ville vært mer åpen og imøtegående i forhold til tilrettelegging om de ønsker å reise en lengre periode. (BLU-student)

Blant GLU-studentene var det også en positiv holdning til erfaringene fra turen:

Jeg er veldig glad for at jeg ble med på dette prosjektet. Frem til nå i utdannelsen min har jeg ærlig talt ikke tenkt på de nasjonale minoritetene når jeg har lest om det kulturelle mangfoldet i Norge. Jeg har vært, og er, veldig interessert i barn og religion, og har i den forbindelse vært opptatt av at hvert enkelt barn i en klasse skal få positiv oppmerksomhet fra læreren sin i forbindelse med sin religion, livssyn (og kultur). Jeg har på ingen måte bevisst latt være å vie oppmerksomhet til de nasjonale minoritetene, jeg har rett og slett manglet kunnskaper, og "glemt" de bort litt. Det føles ikke godt å skrive dette, men jeg tenker det er best å være ærlig. Nå vet jeg at jeg kommer til å være mye mer bevisst dette, og jeg er veldig takknemlig for det. Med andre ord har jeg fått et stort utbytte av turen til Snarsmoen og forelesningen vi hadde på torsdag (GLU-student).

De var litt mer delte i synet på rekkefølgen av elementene:

Turen til Snarsmoen var flott. Det var mye informasjon å ta innover seg. Kanskje man kunne ha forstått mer om den første dagen hadde vært en kombinasjon av forelesning (førinformasjon) og ekskursjon. Fortsatt synes jeg at dag 2 var veldig bra, og ikke nødvendigvis bør flyttes. (GLU-student)

Turen til Snarsmoen var flott. Det er en god måte å lære på. (GLU-student)

Helt ok, men forstod ikke så mye av det når jeg ikke visste så mye. Skulle ønske dagene var bytta om, da tror jeg også turen hadde blitt morsommere, selv om tanken var god på at det skulle gjøre oss mer nysgjerrig. (GLU-student)

Det er interessant å se at studentene vurderte opplegget litt ulikt, og jeg tror at noe av dette har sin bakgrunn i at en problemorientert tilnærming ofte kan skape litt frustrasjon i innledningsfasen, og at folk gjerne har ulike preferanser når det gjelder strategier for egen læring. Samtidig var det en svakhet i opplegget at vi ikke fikk gjennomført en økt med casearbeid før de to dagene. Det ville gitt studentene en tydeligere inngang til den problemorienterte læringsprosessen.

Når det gjaldt **forelesningene** fra NAFO og Glomdalsmuseet, så var det i hovedsak positive tilbakemeldinger. De ble opplevd som relevante, interessante og spennende. Det ble påpekt at vi fikk litt tidsnød denne dagen, og at det hadde vært ønskelig å høre mer fra de reisende selv, om deres liv og erfaringer. Studenter meldte også tilbake at selv om det var en åpen og spennende diskusjon til slutt, så ble det litt for mye utveksling av synspunkter mellom de fagpersonene som var tilstede.

Jeg tror en viktig lærdom av dette er at vi burde ha hatt en strammere tidsstyring underveis, men samtidig var trådarbeid-sekvensen viktig for å gi studentene innsikt i en kulturtradisjon og for å skape positive holdninger. Det var vanskelig å avbryte dette. Dermed ble det

tidspress i resten av dagen, og dette skapte nok en del unødvendig stress for både forelesere og studenter.

Når det gjelder **trådarbeid-sekvensen**, så er studentene udelt positive. De gav uttrykk for at aktiviteten i seg selv var spennende og at de satte pris på å få prøve seg på en håndarbeidstradisjon som var viktig for de reisende. I tillegg mente flere at det var fint med en aktivitet midt inne i en dag med mye forelesningspreget undervisning.

Vi spurte også om hvilke tanker de har om Romanifolket/Taterne etter disse to dagene og her var de alle ganske sikre på at de hadde fått ny kunnskap og endret holdning. Sitatene under er representative for tilbakemeldingene fra studentene:

Jeg tenker at jeg er glad jeg fikk den informasjonen jeg fikk og at jeg nå har kunnskap om noe jeg ellers ikke ville fått om jeg ikke hadde deltatt. (BLU-student)

Nå har jeg kunnskaper om romanifolket/taterne som nasjonal minoritet. Jeg har respekt for de, på samme måte som jeg har respekt for alle andre grupper jeg kjenner til. . (GLU-student)

Jeg sitter igjen med mye mer kunnskap og forståelse. Samtidig tar man et oppgjør med seg selv og storsamfunnet med tanke på fordommer, behandlingen av menneskene og urett som er gjort gjennom historien. . (GLU-student)

Nå vet jeg at de finnes og at de er en nasjonal minoritet. Jeg har fått fokus på at det finnes folkegrupper i Norge som har blitt behandlet på dårlig vis, og føler meg nå mer klar for å møte tater/romani i skolen. . (GLU-student)

Ingen spesielle andre tanker enn at nå vet jeg mer enn jeg gjorde før og ville gjort uten disse dagene. Nå vet jeg litt om historien og det kan være fint å ha med seg videre.

Studentene kommenterte også **hvordan de opplevde læringsutbyttet** av de to dagene:

Viktig å tenke at de er en del av mangfoldet vårt ... Nå har jeg kunnskap om de og vet litt om deres hverdag og historie. (BLU-student)

At det er viktig med god kommunikasjon og samarbeid med foreldrene i barnehagen. Har man det, får de tillit til deg, og forteller deg kanskje om hvordan de lever og hvordan de helst vil at de og barna skal bli ivaretatt. . (BLU-student)

Grunnskolelærerstudentene var også opptatt av å si noe om hvordan kunnskap og holdninger var blitt påvirket av opplegget de to dagene:

Snakk med foreldrene og møt fordommer med fakta! (GLU-student)

At vi alle er forskjellige. Uansett hvem vi er så bidrar vi til mangfoldet i skolen og i samfunnet ellers. Som lærer må jeg sette meg inn i hvem mine elever og deres familier er, og jeg må sørge for å ha kunnskap om ulike grupper i samfunnet. Det viktigste for meg er å kunne inkludere alle, uansett bakgrunn og grunnlag. Alle er verdifulle, og kan bidra på ulike måter og med forskjellig kunnskap for å berike et klassefelleskap. (GLU-student)

Det er viktig for meg å vite historien ... Så jeg håper og tror jeg er bedre rusta nå til å gjøre en god jobb når jeg kommer så langt. (GLU-student)

Studentenes kommentarer viser at de i all hovedsak har opplevd et tydelig læringsutbytte knyttet til både innsikt i historien og Romanifolket/Taterne som del av barnehagens og skolens mangfold, men også at de har endret holdning til denne gruppen. De viser større forståelse for nasjonale minoriteter, er mer bevisst rettighetene, har økt innsikt i kulturbakgrunnen og ser sitt eget ansvar for å ivareta elevene innenfor felleskapet. Kommentarene fra studentene viser at vi langt på vei har oppnådd det det læringsutbyttet som var utgangspunktet for prosjektet.

6. Oppsummering

Utgangspunktet for dette prosjektet var å bidra til at lærerstudenter utvikler kunnskap om de nasjonale minoritetene og deres historie, knyttet til en felles norsk historie. Videre at de skal utvikle økt bevissthet om de nasjonale minoritetenes rettigheter. Med bakgrunn i dette skal de kunne reflektere over utfordringer knyttet til inkludering i barnehage og skole.

Det er Romanifolkets/Taternes kultur, historie og sosiale erfaringer som har vært i fokus i prosjektet, og hensikten har vært å vise gjennom dette eksempelet hvordan vi møter mangfoldet i barnehage og skole konstruktivt og med innsiktsfull respekt.

Vi har forsøkt å lage en modell for hvordan slik undervisning om og med nasjonale minoriteter kan legges opp, i håp om at også andre lærerutdanninger er interesserte i å inkludere slike tema i sine studier.

Undervisningsopplegget bygger på et studentaktivt og undersøkende læringsperspektiv; der følgende elementer kan være sentrale:

1. Motivasjon for læring gjennom arbeid med *caseoppgaver*

Caseoppgavens funksjon er å klargjøre studentenes kunnskapsmangler og skape relevante spørsmål knyttet til profesjonsutøvelsen i yrket. Oppgavene bør utvikles sammen med representanter for minoriteten og drøftes i grupper i forkant av undervisningsopplegget. Det kan være klokt å la studentene bruke diskusjonen til å formulere spørsmål de kan stille til representanter fra Romanifolket/Taterne og fagfolkene senere i prosessen. Dette kan handle om å lage spørsmål til samtaler under en ekskursjon, eller innspill i en forelesningsøkt. Uansett er det viktig å gi studentene en kort innføring i tanken bak undervisningsopplegget, slik at de forstår hvordan sammenhengen mellom de ulike elementene er tenkt; og ser hva slags rolle de har i undervisningsforløpet.

2. **Opplevelser/episodiske erfaringer gjennom ekskursjon, kulturoplevelser som f.eks. film, fortellinger, musikk og/eller i deltaking i tradisjonelle håndarbeidsaktiviteter eller ved andre kulturuttrykk**

Episodiske erfaringer gir sterk påvirkning på minnefunksjonene våre, og de kjennetegnes av hendelser som har autentisk preg og kan knyttes til tid, sted og rom. Dersom man kan kople slike erfaringer til formidling av informasjon og mer teoretisk kunnskapsutvikling, så vil det skape et godt grunnlag for godt læringsutbytte. Vi ser flere alternative muligheter til å skape slike erfaringer og knyttet dem til forelesningsinnholdet gjennom spørsmål og dialog.

Vi valgte både ekskursjon og håndarbeidsaktiviteter, men det ville også vært mulig å organisere musikkaktiviteter, se filmer eller bruke rollespill. Et sentralt punkt når slike aktiviteter organiseres er at de skjer i samråd med representantene for minoriteten, og at de bygger på respekt for de menneskene dette angår.

For å gi et bilde av nå-situasjonen kunne filmene fra NAFO; *Identitet, Diskriminering* eller *Typisk norsk* vært benyttet.

Slike aktiviteter kan integreres på ulike måter i et undervisningsopplegg. Vi valgte både ekskursjon i forkant og håndarbeidsaktiviteter integrert i en «teori-dag» på høgskolen. Det var ulike synspunkter på denne organiseringen blant både studenter og i prosjektgruppa, og dette kan da også gjøres på flere måter. Det viktige er at episodiske erfaringer er en del av undervisningsopplegget.

3. Skape positive holdninger som grunnlag for dialog og læring, ved å *la studentene møte representanter for Romanifolket/Taterne og lytte til deres historie*

I arbeidet med å utvikle studenters kunnskap om nasjonale minoriteter er det viktig å innrette det slik at vi ikke underviser om en minoritetsgruppe, men sammen med representanter for gruppen. Høgskoleansatte og andre fagfolk ved museer eller kompetansesentra, kan ha verdifull innsikt i forskning og teorier om historie, inkludering og mangfold, men for at lærestoffet skal ha legitimitet og preges av respekt og dialog, så må både lærestoff utvikles og formidles i nært samarbeid med de menneskene dette angår mest. Samarbeidet mellom Taternes Landsforening og Glomdalsmuseet i arbeidet med formidling og etablering av vandretstillingen *Latjo Drom* er et godt eksempel på dette. Her har også DMMH og Anne-Mari Larsen vært samarbeidspartner og kunnet videreutvikle opplegg sammen med representantene fra Glomdalsmuseet og TL. I møte med lærerstudenter vil det også være fint om det også kan være med representanter for minoritetens ungdomsgenerasjon, slik at studentene får møte deres perspektiver på sin situasjon, ikke bare foreldregenerasjonenes.

4. Oppleve forelesninger og dialog med fagfolk og representanter for de reisende som *grunnlag for refleksjon og kunnskapsbygging*

For å nå målet om økt kunnskap om nasjonale minoriteters historie, sosiale erfaringer og kultur hos lærerstudenter, så er det også nødvendig med en mer teoretisk innrettet del av undervisningsopplegget. I tillegg er hensikten å styrke studentenes kompetanse når det gjelder arbeid i et mangfolds- og inkluderingsperspektiv. Dermed er det behov for forelesninger eller dialogpregede seminar med innhold som:

- Om nasjonale minoriteter i Norge og deres rettigheter
- Hvordan kan vi forstå mangfoldsbegrepet og hvilke utfordringer opplever lærere i inkluderingsarbeid i barnehage og skole?
- I vårt prosjekt: Hva er det riktig å legge vekt på i framstillingen av Romanifolket/Taternes historie (som del av den norske historien), deres sosiale erfaringer og kultur?
- Hvilket ansvar har lærere med utgangspunkt i internasjonale konvensjoner om nasjonale minoriteter?
- Hvilket ansvar har lærere (og lærerutdannere) med utgangspunkt i planverket for barnehage, skole og lærerutdanning?
- Hvordan kan vi arbeide godt med relasjoner og kommunikasjon; som lærere i møtet med familier, barn og elever med nasjonal minoritetsbakgrunn, blant annet knyttet til variasjon innenfor samme minoritet?
- Hvilke forsknings- og litteraturressurser kan lærere bygge på i sin kunnskapsutvikling når det gjelder nasjonale minoriteter og læreres ansvar for konstruktiv inkludering

Det er særlig viktig å være oppmerksom på at mangfoldet er like stort innenfor en nasjonal minoritet som i samfunnet ellers, slik at ikke undervisningen får preg av å skape stereotyper. Noe er mer faktabasert f.eks. i framstillingen av historie og allmenne, kjente sosiale erfaringer, men både hvor mye og hva slags oppmerksomhet som skal rettes mot forskjellighet og likhet vil være gjenstand for diskusjon, også innad i en minoritetsgruppe. Dermed blir varsomhet og respekt for ulike interne syn en viktig del av grunnlagsarbeidet også i teoridelen av undervisningsopplegget. Viktige ressurser i arbeidet med å legge til rette slik undervisning er de relevante museumsinstitusjonene (I vårt prosjekt Glomdalsmuseet og Østfoldmuseene Halden Historiske Samlinger), representanter for Romanifolket/Taterne, NAFO og mulige fagpersoner ved lærerutdanningene.

En siste utfordring for dette prosjektet er å undersøke hvordan tiltaket kan inspirere andre lærerutdanninger til å skape relevante undervisningsaktiviteter knyttet til nasjonale minoriteter og Romanifolkets/Taternes historie, sosiale erfaringer og kultur, og læreres utfordringer med å forstå det mangfoldige samfunnet og tilrettelegge for en inkluderende barnehage og skole. Vi har vist at arbeid med slike tema er forankret i planverket for utdanningene, men samtidig vet vi at fokus nå i stor grad er på de sentrale skolefagene og utviklingen av femårig mastergrad for grunnskolelærere. Barnehagelærerutdanningen er trolig bedre tilrettelagt for slike tverrfaglige og profesjonsrettede undervisningsopplegg, med sin organisering av fagstoffet i flerfaglige kunnskapsområder. For å nå fram til interesserte fagpersoner i lærerutdanningene, vil rapporten legges ut på NAFOs nettsider. Det er også aktuelt å legge fram erfaringer fra prosjektet på nettverkssamlinger for lærerutdannere.

7. Kilder og ressurser

KILDER I RAPPORTEN

Anne-Mari Larsen: Rapport fra prosjektet Taterkultur i barnehage og skole (2015):
<http://docplayer.me/1334893-Taterkultur-i-barnehage-og-skole.html>

Pettersen, Roar C. (1997): Problemet først: Problembasert læring som pedagogisk ide og strategi, Tano Aschehoug

Nasjonale retningslinjer for barnehagelærerutdanningene (2012):
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/rundskriv/2012/nasjonale_retningslinjer_barnehagelaererutdanning.pdf

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011):
http://www.udir.no/Upload/barnehage/Rammeplan/rammeplan_bokmal_2011nett.pdf?epslanguage=no

Forskrift om rammeplan for femårige grunnskolelærerutdanninger for 1.–7. og 5. – 10. trinn (2016):
<https://www.regjeringen.no/contentassets/fbaf26939bbd40abacba73e34a95d2fc/forskrift-om-rammeplan-for-grunnskolelærerutdanning-for-trinn-1-7.pdf>

<https://www.regjeringen.no/contentassets/fbaf26939bbd40abacba73e34a95d2fc/forskrift-om-rammeplan-for-grunnskolelærerutdanning-for-trinn-5-10.pdf>

Læreplanen for grunnskolen: Kunnskapsløftet (2006):

<http://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/>

[Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter](#)

[Minoritetsspråkpakten](#)

[FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter](#)

ANDRE RESSURSER:

Røthing, Åse & Bjørnstad Elisabeth (Red), Kompetanse for mangfold - Norsk Pedagogisk Tidsskrift Nr. 3-4 (2015): <https://www.idunn.no/npt/2015/03-04>

Møystad, Mari (Red.) (2009): Latjo drom – Romanifolkets/Taternes kultur og historie - Glomdalsmuseet

Moen, Bente Bolme og Lund, Anne Bonnevie (red): Nasjonale minoriteter i det flerkulturelle Norge, Tapir Akademisk forlag. 2010

Våre nasjonale minoriteter, Utdanningsdirektoratet 2014. Denne finnes både som hefte og på nett. <http://www.udir.no/laring-og-trivsel/nasjonale-minoriteter/>

Theil, Rolf (red): Vandriane rakkrar. Novus forlag. 2014

Larsen Anne-Mari (2010) *Vi er fargerike bare vi tør; taternes fortellinger*, Tapir

Larsen, Britt Karin Larsen: Tatertrilogien:

<https://www.cappelendamm.no/skj%C3%B8nnlitteratur/romaner/tatertrilogien-britt-karin-larsen-9788202423919>

Bodil Andersson (Red.), Bo Hazell, Lars-Erik Hammar og Kristina Lindholm (2008): *Snarsmon – resandebyn där vägar möts* Bohusläns museums förlag.

Glomdalsmuseets informasjonsside om utstillingen Latjo Drom og sitt nasjonale ansvar for å ivareta Romanifolket/Taternes kultur og historie:

<http://old.glomdalsmuseet.no/html/romani/latjo-drom/kartintro.htm>

Nettside med ressurser for barnehage og skole om nasjonale minoriteter:
www.minstemme.no

Oversikt over plasser med betydning for de reisende: www.reisendekartet.no

Haugalandsmuseenes oversikt over Romanifolkets kulturminner i Sogn og Fjordane; <http://www.haugalandsmuseene.no/romani/kulturminner>

Informasjonsside for de båtreisende: www.batreisende.no

Forskningsnettverket “Romers och resandes historia i Norden” (RORHIN)
<http://www.valentin.uu.se/forskning/forskarn-tverk/rorhin/>

NOU 7 - 2015. Assimilering og motstand.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-7/id2414316/>

Stortingsmelding 15 (2000 - 2001). Nasjonale minoriteter i Noreg.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-15-2000-2001-/id585195/>

Nettsida til Kommunal og moderniseringsdepartementet: Grunnlaget for politikken overfor nasjonale minoriteter. <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/nasjonale-minoriteter/midtspalte/grunnlaget-for-politikken-overfor-nasjon/id444285/>

8. Vedlegg

VEDLEGG 1: Forankring i planverket for barnehage, grunnskole og lærerutdanninger

Det er flere grunner til at arbeid med nasjonale minoriteter bør ha en plass i lærerutdanningene. For det første har Norge internasjonale forpliktelser å ivareta. Norge har ratifisert [Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter](#) og [Minoritetsspråkpakten](#). I tillegg gjelder [FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter](#) fra 1966. Artikkel 27 handler om rettighetene til personer som tilhører minoriteter. I Rammekonvensjonen sies det at *vern om minoritetar er en del av det internasjonale menneskerettsvernet og således ikke en rent indre sak for statene* (Artikkel 1). Videre at

...personar som tilhører de nasjonale minoritetene, skal fritt kunne velge om de vil bli behandlet som nasjonal minoritet, og at de skal kunne utøve rettane i konvensjonen alene eller i fellesskap med andre. (Artikkel 3)

Artikkel 5 stadfester at *....partene forplikter seg til å fremme de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, kan bevare og utvikle sin kultur, samt bevare de grunnleggende bestanddelene av sin identitet, det vil si deres religion, språk, tradisjoner og kulturarv.*

Artikkel 6 sier at *....partene skal fremme en ånd av toleranse og tverr-kulturell dialog og treffe effektive tiltak for å fremme gjensidig respekt og forståelse og samarbeid mellom alle personer som bor på deres territorium, uansett disse personers etniske, kulturelle, språklige eller religiøse identitet, særlig på områdene utdanning, kultur og media.*

Vi mener at dette forplikter skolen til å formidle kunnskap om disse gruppene og sikre at lærere på alle nivå kan møte familier fra nasjonale minoriteter med innsikt og forståelse. Dette gir lærerutdanningene et ansvar for å sikre at nødvendig kompetanse er til stede hos kommende barnehage- og grunnskolelærere.

Men i tillegg er bevissthet om at de nasjonale minoritetene er del av mangfoldet i barnehage og skole viktig for å sikre at mangfoldsbegrepet forstås som et bilde av et fellesskap, mer enn bare et gruppedelt samfunn der vi skiller mellom «vi og de andre».

Det er også nødvendig å gi innhold til de generelle formuleringene om mangfold og inkludering i planverket for barnehage og skole, slik at dette ikke forblir «honnørord» til bruk ved store anledninger. Dette handler om hverdagen til barn, elever og foreldre, og derfor må lærere på alle nivå ha utviklet mangfoldskompetanse og innsikt i de livssituasjonene som berøres av aktiviteter og relasjoner i barnehage- og skolemiljøene.

Grunnskolelærerutdanningene

En slik forpliktelse om å ivareta de nasjonale minoritetenes interesser og behov for beskyttelse må følges opp i den nye femårig masterutdanningen for grunnskolelærere. Prosjektet, med støtte fra flere (NAFO, Taternes Landsforening, Glomdalsmuseet, Østfoldmuseene Halden Historiske Samlinger, HiØ og Anne-Mari Larsen), foreslo at det i den nye rammeplan for grunnskolelærerutdanningene skulle innarbeides en formulering om at grunnskolelærerutdanningene skal utvikle studentenes kunnskap om nasjonale minoriteter, om læreres ansvar for å ivareta minoritetene i en inkluderende skole og vern av nasjonale minoriteters kulturarv og språk.

Vi foreslo følgende tillegg i teksten i høringsutkastet:

*«Grunnskolelærerutdanning for 1.–7. trinn (og 5.-10. trinn) skal kvalifisere kandidatene til å ivareta opplæring om samiske forhold, herunder kjennskap til den statusen urfolk har internasjonalt, og samiske elevers rett til opplæring i tråd med opplæringsloven og gjeldende læreplanverk. [Tilleggsforslag: **Det skal også legges vekt på å utvikle studentenes kunnskap om nasjonale minoriteter, om vern av nasjonale minoriteters kulturarv og språk, og læreres ansvar for å ivareta minoritetene i en inkluderende skole.]»***

Dette ble ikke tatt inn i planverket, men det framgår av teksten i forskriftene at «Utdanningen skal gi et profesjonsetisk grunnlag, ruste for kontinuerlig profesjonellutvikling og kvalifisere studentene til å videreutvikle skolen som en institusjon for danning og læring i et demokratisk og mangfoldig samfunn.»

Her ligger det en forpliktelse til å ivareta mangfoldet i skolen, og dette kommer igjen i læringutbyttebeskrivelsene, der man forutsetter at studentene

- *har inngående kunnskap om læringsteori og barns utvikling, danning og læring i ulike sosiale, språklige og kulturelle kontekster*
- *har kunnskap om barn i vanskelige livssituasjoner, herunder kunnskap om mobbing, vold og seksuelle overgrep mot barn, gjeldende lovverk og barns rettigheter i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv*
- *kan styrke internasjonale og flerkulturelle perspektiver ved skolens arbeid, bidra til forståelse av samenes status som urfolk og stimulere til demokratisk deltakelse og bærekraftig utvikling*
- *kan initiere og ivareta et godt skole-hjem-samarbeid, og samarbeide med andre aktører relevante for skolens virksomhet*

Det er viktig å peke på at det flerkulturelle ikke handler om at «det norske» har fått følge av «kulturer fra andre land», men at dette handler om at vi må forstå samfunnet som et mangfoldig fellesskap, der alle har en likeverdig plass og en rett til respekt for sin personlige historie, sine kulturelle og sosiale ressurser. Disse læringsutbyttebeskrivelsene gir lærerutdanningene et stort ansvar også for utvikling av studentenes innsikt i og forståelse for de nasjonale minoritetenes historie som del av den norske historien, deres sosiale erfaringer og situasjon i dagens samfunn.

Likevel er det slik at når nasjonale minoriteter ikke nevnes eksplisitt, så ligger det et stort ansvar hos de enkelte lærerutdanningene når det gjelder integrering av arbeid med de nasjonale minoritetene i de lokale Programplanene/studieplanene og emnebeskrivelsene.

Barnehagelærerutdanningen

I de nasjonale retningslinjene for Barnehagelærerutdanningen av 2013, særlig i beskrivelsene av enkelte kunnskapsområder, inngår det også en rekke generelle formuleringer om ivaretagelse av mangfold, samt kompetansekrav knyttet til kunnskap om internasjonale konvensjoner om barns rettigheter og respekt for kulturell bakgrunn. Det sies blant annet at kompetansen i kunnskapsområdet Barns utvikling, lek og læring må bidra til

...å fremme barns helhetlige utvikling i et inkluderende fellesskap preget av omsorg, medvirkning, samarbeid og dialog med foresatte. Forståelsen av barns utvikling må sees i lys av historiske, nåtids- og framtidsperspektiver. (s. 15)

Det legges vekt på miljøets betydning for lek, utvikling og læring der spørsmål som angår mangfold, etnisitet, urfolk, likeverd, inkludering, likestilling og variasjon inngår. Samtidig trekkes mangfoldsperspektivet og «det flerkulturelle» inn i læringsutbyttebeskrivelser i flere kunnskapsområder:

Barns utvikling, lek og læring:

Studentene

- *kan analysere og reflektere over grunnleggende spørsmål som gjelder sosialt og kulturelt mangfold og bruke dette som en ressurs i pedagogisk arbeid med barn i samarbeid med foresatte*
- *kan vise grunnleggende toleranse, interesse og respekt for barns særegne behov og læringsmuligheter uansett alder, sosial, kulturell, religiøs eller livssynsbasert tilhørighet (s. 16)*

I kunnskapsområdet Samfunn, religion, livssyn og etikk utgjør forståelse av forholdet mellom individ og samfunn, politiske strukturer, internasjonale konvensjoner, lovverk, mangfold og likestilling grunnleggende tyngdepunkter. Sentrale temaer i kunnskapsområdet er barns oppvekstvilkår og stilling i samfunnet, familiestrukturer, sosial ulikhet og barns rettigheter samt personalets oppgaver og ansvar i møte med barn i vanskelige livssituasjoner. Det sies også at etter endt utdanning så har studenten

- *kunnskap om barns rettigheter, internasjonale konvensjoner samt lover og forskrifter som regulerer barnehagedriften og annet arbeid knyttet til barn (s. 17)*

Det blir også i barnehagelærerutdanningen de lokale programplanene som må gi innhold til de generelle målsettingene i retningslinjene. Nasjonale minoriteter nevnes ikke spesielt, og retningslinjene gir dermed ikke noen garanti for at slike tema får innpass i undervisningsaktivitetene som gjennomføres.

Vi må derfor også se på hvilke forpliktelser for lærerutdanningene vi kan lese ut av gjeldende Rammeplan for barnehagen og skolens læreplan, Kunnskapsløftet.

Barnehage og skole

Rammeplanen for barnehagen

Nasjonale minoriteter er nevnt i nåværende Rammeplan for barnehagen.

På side 8 sies det at «*Det norske samfunnet består i tillegg til majoritetsbefolkningen av det samiske urfolket, de nasjonale minoritetene og minoritetene med innvandrerbakgrunn.*» Videre på side 36 slås det fast at «*Barn som tilhører den samiske urbefolkningen, de*

nasjonale minoritetene og barn fra etniske minoritetskulturer må få støtte i å utvikle sin doble kulturtilhørighet.»

Planen har også som utgangspunkt for arbeidet i barnehagen at

Personalet har ansvar for at alle barn, uansett funksjonsnivå, alder, kjønn og familiebakgrunn får oppleve at de selv og alle i gruppen er betydningsfulle personer for fellesskapet. Barnehagen skal være et miljø hvor ulike individer og ulike kulturelle ytringer møtes i respekt for det som er forskjellig. Å belyse ulikhetene og det som er felles kan gi grunnlag for forståelse og innsikt. Et møte med noe som er forskjellig fra ens eget, gir muligheter for å utvikle en positiv nysgjerrighet overfor menneskers og kulturers likheter og ulikheter (s. 23).

Dette betyr at fellesskapet og en ansvarlig profesjonsutøvelse i barnehagen skal omfatte alle barna og familiene. Det skal altså ikke etableres en utstøtende norm for språk og kultur, men personalet skal mobilisere alle barns ressurser og også bruke forskjellighet som grunnlag for et mangfoldig fellesskap. Personalet må dermed ha kompetanse til å forstå mangfoldet og bruke det aktivt i barnehagehverdagen. Nasjonale minoriteter er også en del av dette mangfoldige fellesskapet, og derfor bør kunnskap om minoritetenes historie, kultur, språk og sosiale erfaringer være et viktig område i utdanningen av barnehagelærere.

Rammeplanen beskriver i tillegg barnehagens samarbeid med barnas hjem slik:

Med forståelse menes gjensidig respekt og anerkjennelse for hverandres ansvar og oppgaver i forhold til barnet og med samarbeid menes regelmessig kontakt der informasjon og begrunnelser utveksles

Dette pålegger barnehagen et ansvar for å ivareta alle foreldres behov for medvirkning og tilhørighet i et felles arbeid til barnas beste.

Det heter videre at

Det kulturelle mangfoldet skal gjenspeiles i barnehagen. Sosiale, etniske, kulturelle, religiøse, språklige og økonomiske forskjeller i befolkningen medfører at barn kommer til barnehagen med ulike erfaringer. Barnehagen skal støtte barn ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger. (Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, side 7)

I dette ligger et sterkt signal om at barnehagelærerne og den andre ansatte må vise interesse for det enkelt barns historie, sosiale erfaringer og kulturbakgrunn. Samtidig må de ansatte ha kompetanse og holdninger som gjør at de makter å møte mangfoldet med respekt og en inkluderende holdning. De må også vite noe om når og hvordan det er riktig å engasjere barna i samtale eller andre opplegg knyttet til de ulike gruppene som inngår i fellesskapet. Det er kanskje særlig viktig for barn fra minoritetsfamilier at foreldrene tas med på råd når barnehagen skal arbeide med slike tema.

Dette kommer tydelig fram i Rammeplan for barnehagen at de ansatte skal ha kompetanse om nasjonale minoriteter og kunne bidra til at alle barn støttes i sin identitetsutvikling:

Det norske samfunnet består i tillegg til majoritetsbefolkningen av det samiske urfolket, de nasjonale minoritetene og minoritetene med innvandrerbakgrunn. (...) Det er derfor mange måter å være norsk på. Det kulturelle mangfoldet skal gjenspeiles i barnehagen. (Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, side 7)

Samlet sett gir dette et oppdrag til både barnehagemyndighet, ledere om å inkludere arbeid med nasjonale minoriteter i virksomhetenes kompetanseutviklingsarbeid og om at lærerutdanningene må sikre at studentene er forberedt på å møte mangfoldet i barnegruppen profesjonelt, kunnskapsbasert og med en inkluderende holdning.

Kunnskapsløftet

I *Prinsipper for opplæringen* heter det bl. a. at

Samarbeid mellom skolen og hjemmet er et gjensidig ansvar, men skolen skal ta initiativ og legge til rette for samarbeidet (..) og foreldrene/de foresatte skal ha reell mulighet for innflytelse på egne barns læringsarbeid faglig og sosialt.

Her ligger et ansvar for skolen å sørge for at også foreldre tilhørende nasjonale minoriteter får en anledning til å påvirke hvordan egne barn møtes og får utvikle seg i læringsmiljøet.

I den generelle delen av planen heter det at

Møtet mellom ulike kulturer og tradisjoner gir både nye impulser og grunnlag for kritisk refleksjon. Skolen har fått mange elever fra grupper som i vårt land utgjør språklige og kulturelle minoriteter. Utdanningen må derfor formidle kunnskap om andre kulturer og utnytte de muligheter til berikelse som minoritetsgrupper og nordmenn med annen kulturell bakgrunn gir (...) (Generell del av læreplanverket, side 4)

Vi ser av dette at lærere trenger kompetanse om minoriteters historie, sosiale erfaringer og kultur, slik at de både kan vurdere hensikt og innhold i slik formidling av kunnskap om minoriteter. De må i tillegg ha holdninger som bidrar til å bygge gjensidig respekt mellom minoritetsfamilien og skolen. Her ligger det en utfordring for både skoleledelsen ved den enkelte skole og når det gjelder lærerutdanningenes arbeid for å forberede studentene på utfordringer i framtidig yrkessituasjon.

I læreplanen i samfunnsfag (kompetansemål etter 7. årstrinn) konkretiseres dette slik:

Eleven skal kunne gjere greie for nasjonale minoriteter som finst i Noreg, og beskrive hovudtrekk ved rettane, historia og levokåra til dei nasjonale minoritetane

Dette betyr at samfunnsfagundervisningen i lærerutdanningen har et spesielt ansvar for å sikre studentenes kompetanse på dette feltet, men med bakgrunn i de mer generelle formuleringene i læreplanen, så framstår arbeid med nasjonale minoriteter også som et viktig tema i pedagogikk, KRLE og kanskje også de estetiske fagene. Det beste ville trolig være å arbeide med dette som et tverrfaglig tema, der flere lærerutdanningsfag trekkes inn.

